

Јован Р. ШАРАЦ*

Ана И. ОПАЧИЋ**

Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“

КОМОНВЕЛТ ПОРТОРИКО КАО ОСНОВА ПРЕДЛОГА РЕШЕЊА КОСОВСКОГ КОНФЛИКТА

Апстракт: Према мишљењу аутора, решење конфликта, као што је косовски, који има дугу и комплексну историју, несумњиво мора поћи од сагледавања реалног стања, уз уважавање интереса свих заинтересованих страна и односа снага на унутрашњем и међународном плану. У циљу решења овог проблема, до сада су изношене различите идеје које углавном полазе од искуства мултикултуралних држава које су користиле различите уговорне, уставне и законске механизме за решавање конфликта ове врсте. Као могуће моделе аутори предлажу статус Аландских острва, италијанске покрајине Трентино - Јужни Тирол и Комонвелта Порторико. Сва три предложена модела су одраз историјских, правно-економских, социолошких те културолошких околности, па би свака доследна примена путем пресликавања решења на статус Косова и Метохије била у самом зачетку осуђена на неуспех. Полазећи од реалног стања, према мишљењу аутора, а уважавајући интересе свих заинтересованих страна, евидентно је да би порторикански модел Комонвелта, уз одређене позајмице из друга два модела и уважавање локалних специфичности, могао бити примењив на косовску ситуацију. Према овом моделу Република Србија би задржала суверенитет над Косовом и Метохијом, уз истовремено признање ограниченог међународноправног субјективитета, без чланства у Уједињеним нацијама и другим значајнијим међународним организацијама. Аутори у раду нарочито истичу значај модела Јужног Тирола који би могао бити добро полазиште за регулисање статуса српске заједнице, која би у садејству са Бриселским споразумом, под називом

Кључне речи: Аланди, Аутономија, Јужни Тирол, Комонвелт; Порторико, Резолуција 1244, Специјални статус, Република Србија, Устав, Уједињене нације.

УВОД

Резолуцијом Савета безбедности број 1244 потврђена је приврженост свих држава чланица суверенитету и територијалном интегритету тадашње Савезне Републике Југославије, као и захтев из претходних резолуција за значајном аутономијом и знатном самоуправом за Косово. У резолуцији се наглашава да политички процес треба да води у правцу успостављања привременог оквирног споразума који ће обезбедити значајну самоуправу Косову, уз пуно поштовање Споразума из Рамбујеа

* Доцент, jvnsarac@gmail.com

** Ванредни професор, ana.galjak@gmail.com

и начела суверенитета и територијалног интегритета Савезне Републике Југославије и осталих држава у региону. Уставном повељом Државне заједнице Србије и Црне Горе је предвиђено да држава чланица која искористи право иступања не наслеђује право на међународно-правни субјективитет, док ће се сва спорна питања посебно регулисати између државе-следбеника и осамостањене државе, те да у случају иступања државе Црне Горе из Државне заједнице међународни документи, који се односе на Савезну Републику Југославију, посебно Резолуција 1244 Савета безбедности Уједињених нација, односили би се и у целости важили за државу Србију, као правног следбеника (Уставна повеља Државне заједнице Србије и Црне Горе, 2008:члан 60). На основу ове одредбе, након иступања Црне горе из Државне заједнице, Република Србија је наследила међународноправни субјективитет Савезне Републике Југославије, укључујући и права и обавезе из резолуције 1244. Данас, поред бројних посредовања од стране Савета безбедности и Европске уније и преговора који су вођени, можемо рећи да је постигнут напредак у ограниченом обиму са акцентом на одређена техничка питања, док споразума о свеобухватном решењу конфликта, које би имало за циљ регулисање статуса јужне покрајине још увек нема. Чињени су до сада бројни покушаји примене идеја које потичу из искустава мултикултуралних држава које су користиле различите уговорне, уставне и законске механизме како би решавале сличне конфликте. Ако изузмемо неке изоловане заједнице као што је Исланд, нека Пацифичка острва и можда Јапан и Северну Кореју, већину савремених држава можемо означити као мултикултуралне. Уређење односа или решавање конфликта између различитих заједница могуће је кроз различите моделе, који се крећу од формалног признања одређених заједница и различитих облика консоцијационализма, преко гарантовања читавог корпуса људских, посебно културних права, све до територијалне аутономије и неких облика државности у оквиру сложених држава посебно федерација, као и у оквиру неких још лабавијих државних структура (Милинковић, Милинковић 1997). Уколико се ради о малобројним заједницама по правилу је довољно њихово формално признање. Примера ради, Влада СР Немачке је изјавила да у смислу Оквирне конвенције за заштиту националних мањина (1995) признаје данску и лужичко-српску мањину и да ће се конвенција применити и на припаднике Рома, Синта и Фризијаца који имају немачко држављанство (Ритшилг 1997:359). Документи којима се традиционално гарантују права различитих заједница су устав и закон, а све чешће и међународни уговор. Евидентно је да не постоји универзални модел решавања овог проблема и да је свако од актуелних решења одраз историјских и других околности, посебно односа снага на унутрашњем и међународном плану. Према неким проценама у свету постоји више десетина покрета са сепаратистичким амбицијама. Овај тренд, који се огледа у покушају уздицања свих могућих партикуларитета на ниво суверенитета, представља велики изазов како традиционалном концепту државног суверенитета тако и колективном систему безбедности који је успостављен након другог светског рата. Данас имамо ситуацију да су и државе које на својој територији традиционално нису признавале етничке посебности, као што је нпр. Француска у случају Корзике, ради амортизовања сепаратистичких покрета присиљене на извесне

компромисе који се крећу од формалног признања до извесних облика етничке аутономије. У оквиру Европске уније учињени су извесни покушаји амортизације сепаратистичких покрета кроз процесе регионализације Европе. Регионална политика јесте једна од основних политика ЕУ, која представља јасно средство јачања економске и социјалне кохезије, које треба да допринесе ублажавању разлика у нивоу развијености држава и региона ЕУ (Костадиновић 2014: 2). Успех зависи како од спремности да се постојеће могућности искористе, тако и од модела који је имплементиран. Не може се поставити један универзални, успешан модел, већ се мора кројити по мери сваке државе односно региона у оквиру ЕУ како би била уважена економско-правна и историјско-социо-културна реалност. Следствено том принципу морамо приступити и приликом анализе и давања предлога решења статуса српске јужне покрајине.

МОГУЋИ МОДЕЛИ РЕШАВАЊА ОВОГ ПИТАЊА

Имајући у виду да је резолуцијом 1244 Косову гарантована суштинска аутономија Косова и Метохије у оквиру Републике Србије, поједини облици територијалне аутономије предлагани су као модели за решавање правног статуса јужне српске покрајине. Примена неког од постојећих модела не би нужно значила федерализацију државе, јер сви предложени модели су карактеристични за тзв. унитарне државе. Према мишљењу професора Миодрага Јовичића, одлучујући критеријум за разграничење унитарно уређене државе и федерације је тај, да је федерација такав облик државног уређења у коме саставни делови државе односно федералне јединице, имају своје представнике у централном парламенту, те посредно и непосредно учествују у доношењу и мењању савезног устава и закона, док у унитарној држави то није случај са њеним саставним деловима (Јовичић 1992: 33). Ова констатација се свакако односи како на државе које се у целини састоје од административних региона, попут Италије, тако и на државе које у свом саставу имају територијалне аутономије само на делу територије. Мада има и других илустративних примера, те у овој анализи смо се определили за комбинацију три компаративна модела: за Аландска острва која су у саставу Финске и италијанску покрајину Трентино - Јужни Тирол, те правни статус Комонвелт Порторика.

Аландска острва имају посебан статус у саставу Финске. Интересантно је напоменути да у Финској 93% становништва чине Финци, док свега 6% чине Швеђани, који су углавном концентрисани управо на Аландским острвима. Према уставу фински и шведски су службени језици у Финској. Садашњи статус Аландских острва је уређен Законом о аутономији Аланда од 16 августа 1991. године који је донио Фински парламент. Према овом закону Аланди имају законодавну скупштину и владу. Острва имају пуно унутрашњу аутономију, а један од услова за стално настањивање на Аландима је и познавање шведског језика. Финску државу на острвима представља Гувернер кога именује Председник Финске у договору са Законодавном скупштином Аланда. Реч Аланд се исписује и на пасошима који се издају на острву. Званични језик Аланда је шведски. Дописи и документа који се

размеђују између провинцијских органа и државних органа пишу се на шведском језику. Влада Аланда има право да у оквиру своје надлежности закључује међународне уговоре. Законодавна надлежност Аланда је уређена на начин да су таксативно набројане надлежности Аланда. Законодавна надлежност Аланда обухвата: заставу, грб и њихову употребу на Аландима, локалну самоуправу, неке врсте пореза, јавни ред и мир, изузимајући граничну службу, стицање некретности, здравствено и социјално осигурање, образовање и културу и остала питања за која се сматра да спадају у законодавну надлежност Аланда у складу са принципима из наведеног закона. Предвиђен је и специфичан механизам који спречава евентуалну сецесију Аланда. Председник Републике уколико сматра да је Законодавна скупштина прекорачила своја овлашћења има право, да након што прибави мишљење Врховног суда, у потпуности или делимично поништити закон Аланда. Законом је дата могућност да држава може и неке друге надлежности делегирати Аландима. Интересантно је да закон садржи и одредбу да функционери на Аландима укључујући и локалну самоуправу, могу бити држављани и неких других нордијских држава и то Исланда, Шведске и Данске, док у полицији могу бити запослени искључиво држављани Финске. Као својеврсни вид гаранције аутономије предвиђено је да Закон о аутономији Аланда не може бити промењен без сагласности Законодавне скупштине Аланда.

Трентино-Јужни Тирол (*Trentino-Alto Adige*), је једна од пет аутономних области са специјалним статусом у саставу Републике Италије. Тренутно у овој области живи око 940,000 људи и то 460,000 у Јужном Тироу и 480,000 у Трентину. Италијански језик говори 60% становништва, немачки 35% а ладино 5%. Већински језик у Трентину је италијански, а у Јужном Тироу немачки. Проблем у вези са статусом ове регије је настао за време првог светског рата, као резултат настојања сила Антанте да на своју страну придобију Италију, нудећи јој одређене територијалне концесије, што је и предвиђено тајним Лондонским уговором из 1915. На бази ових обећања Италија је 23. маја 1915. године објавила рат Аустро-Угарској, и водила рат на подручју Алпа рат ниског интензитета без значајнијег успеха. Након војног слома Аустро-Угарске 1918. године Италија је окупирала ову област. Мировним уговором из Сен Жермена, Јужни Тирол је и формално додељен Италији. Након другог светског рата западне земље су одлучиле да Италија преговара са Аустријом у циљу заштите немачке националне мањине. Париским споразумом између Италије и Аустрије од 5. септембра 1946. године испуњени су главни захтеви немачке мањине из Јужног Тирола укључујући: законодавну и административну аутономију Јужног Тирола, немачки као равноправан и званични језик, наставу на немачком језику, те попуњавање радних места у администрацији и јавним службама сразмерно учешћу у укупном становништву области. Према Споразуму Аустрија је добила статус силе заштитнице у Јужном Тироу. Да би се додатно гарантовало његово поштовање Париски споразум је придодат Мировном уговору са Републиком Италијом као Анекс IV (Службени лист ФНРЈ 1974). Проблем је поново ескалирао због покушаја Италије да опструше или боље речено разводни спровођење споразума. Наиме, 27. јуна 1947. године Италијанска влада је формирала аутономни регион Трентино - Алто Адиђе, на начин да је

Јужном Тиролу припојен чисто италијански регион Тренто са приближно једнаким бројем становника. Новом административном поделом, али и планским насељавањем Италијана обезбеђено је да немачко становништво буде прегласано у регионалним органима. Ово је довело до ескалације кризе укључујући и повремене терористичке активности немачке мањине. Имајући у виду да се ради о обавези из Мировног споразума, Аустрија је проблем ставила и на дневни ред Генералне скупштине УН, која је 31. октобра 1960. године једногласно усвојила резолуцију којом се налаже Италији да успостави аутономију за немачко становништво Јужног Тирола. Након дуготрајних преговора у којима су учествовале владе Италије и Аустрије као и Народна партија Јужног Тирола, као легитимни представник немачке мањине, план под називом Календар операција представљен је 26. јануара 1969. године. Према плану формално није укинут регион Трентино - Јужни Тирол, али је Јужни Тирол у оквиру региона добио статус независне административне јединице. Планом је усвојен принцип двојезичности и пропорционалне заступљености у органима региона, као и обавеза лица која долазе са стране да поштују локалне обичаје, укључујући и употребу локалног језика. Планом је гарантована употреба немачког језика у школама, као и предност приликом запошљавања у јавним службама. Предвиђено је да се будући спорови који се односе на примену пакета решавају пред Међународним судом правде. Након што је Влада Италије 22. јуна 1992. године упутила ноту којом потрђује испуњење пакета, регионална скупштина и аустријски Национални савет су признали „закључке пакета”. Декларација, којом је спор формално окончан донета је 11. јуна 1992. године. Аустрија је изричитом изјавом задржала статус силе заштитнице у односу на Јужни Тирол. Оно што је карактеристично за доношење решења за Јужни Тирол је да су у доношењу одлуке учествовале две суверене државе и легитимни представници Јужног Тирола. Према мишљењу Михаела Фајлера: „процедура консензуса између представника мањине, већине и стране државе на којима се заснива аутономија и могућност контроле представља специфичан карактер аутономије Јужног Тирола“ (Фајлер 1997: 380). Оно што је, такође, специфично за ову аутономију је да је она резултат дуготрајног процеса и да је сама по себи процес. То најбоље илуструје изјава тадашњег председника региона и лидера немачке мањине Луиса Дурнвалдера: „Наша аутономија не треба да се посматра као нешто статично, већ као нешто динамично и зато на „пакет закључака“ завршен 1992. године треба гледати као гаранцију наших права, а не као на одрицање од даљих преговора, који су посебно важни управо у наше време“ (Фајлер 1997: 380). Тешко је рећи да ли је стабилна ситуација у Јужном Тиролу резултат овог споразума или добре економске ситуације. Сматра се да је Трентино-Јужни Тирол италијанска покрајина са највишим квалитетом живота. Ипак сепаратистички покрет је још увек активан. Идеје о самосталности су се поново јавиле након што је Косово једнострано прогласило независност као и након расписивања референдума о независности Шкотске. Идеје о самосталности повремено долазе и од званичника ове области. Не тако давно министар економије Јужног Тирола и потпредседника Народне партије Томас Видман понудио да Јужни Тирол са 15 милијарди евра откупи свој удео у италијанском дугу, па тако и своју самосталност.

СТАТУС ПОРТОРИКА КАО МОГУЋИ МОДЕЛ

Порторико обухвата острво Порторико и неколико мањих острва на истоку Каришког мора. Архипелаг је открио Колумбо приликом друге пловидбе 19. новембра 1493. године, а прво шпанско насеље основано је већ 1508. године. Порторико је 300 година био шпанска колонија да би 1809. године добио статус прекоморске провинције Шпаније са правом да делегира представнике у шпански парламент. Шпанија је 1897. признала пуну аутономију Порторика са статусом шпанске прекоморске провинције, да би убрзо након тога били одржани први општи избори. Након пораза Шпаније у шпанско-америчком рату 1898. године Порторико је припао САД. Према попису из 2010. године у Порторику је живело 3.725.789 становника. Када је у питању расна структура, белци чине 75,8%, црнци 12,%, мелези 11,1%, а амерички индијанци само 0,5% становништва. Оволики проценат белаца је резултат планског насељавања које је спроводила Шпанија, након што су многе њене колоније у у Јужној и Централној Америци прогласиле независност. План Шпаније је био да насели лојално бело становништво које говори шпански језик, како би због његовог стратешког значаја трајно задржали архипелаг. Шпански језик говори 93% становништва, док енглески само 7%.

Управу САД над Порториком можемо поделити на период колонијалне управе, који је трајао до завршетка другог светског рата и период Комонвелта. Непосредно након окупације Порторико је био под управом војске, да би тзв. Форејкеровим законом из 1900. године стекао изванредан степен самоуправе (The Foraker Act 1900) Законом је предвиђено формирање Представничког дома, Сената и Гувернера. Чланове Представничког дома су грађани Порторика бирали на општим и непосредним изборима, док је чланове Сената и Гувернера именовале САД. Тада је успостављен и правосудни систем по узору на САД на челу са Врховним судом Порторика и Територијалним судом САД за Порторико (Report by the President's task force on Puerto Rico's Status 2007). Занимљиво је да је Представнички дом Порторика већ 1914. године једногласно прогласио независност, али је одлука одбачена од стране Конгреса САД уз образложење да није у складу са Уставом САД и Форејкеровим законом. Конгрес САД је 1917. године законом признао Порториканцима право на америчко држављанство, као и право на доношење закона о људским правима (The Jones Act 1917). Мада су се питањем деколонизације Порторика бавиле и Уједињене нације које су га 1953. године Резолуцијом број 748 ставиле на листу несамоуправних територија (Резолуција генералне скупштине УН 748, 1953) неспорно је да је унутар владе САД, која је желела да због стратешких разлога задржи архипелаг, постојала и воља за неку врсту еманципације Порторика, посебно у погледу унутрашње самоуправе. Као акт добре воље председник САД Хари Труман је 1946. године за гувернера први пут именовано некога ко је рођен у Порторику, локалног политичара Хесуса Пињера. Радило се о човеку који због своје проамеричке политике и низа контраверзних одлука није уживао подршку међу локалним становништвом. Након што је амерички Конгрес донео закон којим је омогућено Порториканцима да на директним изборима изаберу гувернера, 2. новембра 1948. године одржани су избори на којима је победио дотадашњи председник

Представничког дома Луис Муњоз Марин (Kogrol 1994). Након тога, 4. јула 1950. године председник Хари Труман је потписао закон којим је омогућено да Порторико сам донесе Устав. Устав је потврђен на референдуму одржаном 6. фебруара 1952. године. Уставом је успостављен Комонвелт Порторико (*Commonwealth of Puerto Rico*) као придружена држава САД (*Constitution of the Commonwealth of Puerto Rico, 1952*). У нешто слободнијем преводу на шпански Порторико се назива Слободна придружена држава Порторико (*Estado Libre Asociado de Puerto Rico*). Мада се реч *Commonwealth* најчешће преводи као заједница, исправно би било рећи да у овом случају означава територијалну јединицу која има локалну аутономију. Ово посебно имајући у виду да за разлику од пуноправних савезних држава Порторико не учествује у формирању савезне воље. Сам Устав је рађен по америчком обрасцу и скоро је исте дужине. У песнички надахнутој преамбули се поред осталог наглашава: „Ми, народ Порторика, како бисмо се политички организовали на потпуно демократској основи, да бисмо промовисали општу добробит, као и да бисмо обезбедили за себе и своје потомство уживање људских права (Sanchez 1994). У преамбули се такође изражава лојалност принципима Савезног устава, демократским вредностима и начелу владавине права. Саставни део Устава је повеља односно поглавље о људским правима која је такође рађена по америчком моделу. Мада енглески језик говори само 7% становништва, према уставу, службени језици су шпански и енглески, што се надахнуто образлаже „постојањем у Порторику две велике културе западне хемисфере“ (*Constitution of the Commonwealth of Puerto Rico 1952*). Устав, традиционално, полази од деобе власти на законодавну, судску и извршну. Законодавну власт врши дводомни парламент који се, као и у САД, састоји од Представничког дома и Сената. Чланови Парламента се бирају на општим изборима који се одржавају сваке четири године. Судска власт припада судовима на чијем челу се налази Врховни суд Порторика. Судије именује Гувернер у договору са Сенатом. Извршна власт је поверена Гувернеру који се такође бира на општим изборима, који је уједно и председник владе. Не може се рећи да је овим успостављен председнички систем јер је номинални шеф државе председник САД. Ипак овом одредбом позиција гувернера је знатно ојачана. Сам назив гувернер је остатак колонијалне управе и упућује на то да се ради о некоме ко у име метрополе управља одређеним поседом. Мада ужива пуну унутрашњу самоуправу у оквиру поверених надлежности, Порторико је чврсто везан за САД. Порторико је у саставу САД, али нема статус савезне државе него придружене државе која се назива Комонвелт. Шеф државе је Председник САД. Порторико има једног представника у америчком Конгресу *Resident Commissioner-a*, који нема право гласа. Сам Устав је истина на референдуму донео „народ Порторика“ али не на основу начела народног суверенитета, како би се дало закључити из повеље, него на основу закона који је донео амерички Конгрес. Према закону, САД су задржале кључне полуге моћи па и сам суверенитет. Становници Порторика поред локалне припадности имају америчко држављанство. Они имају право да гласају на изборима за органе Порторика, али када су у питању председнички избори у САД могу гласати само уколико живе у некој од америчких савезних држава. Имајући у виду да Порторико није међународно призната држава, њега у међународним односима представља

САД. Због тога Порторико нема право да успоставља дипломатске односе са другим државама. Због специфичности своје позиције Порторико ужива ограничен међународноправни субјективитет, наиме признато му је чланство у неким финансијским међународним организацијама, регионалним асоцијацијама као и Међународном олимпијском комитету. Одбрана тј. војска је у ингеренцији САД, па грађани Порторика служе у америчким оружаним снагама, нема националну гарду која је карактеристична за све савезне државе. Израз тешње повезаности са савезним суверенитетом се огледа и у валути, долару, те обавези плаћања савезних пореза за запослене у савезним органима. У погледу судске надлежности Врховни суд САД врши контролу усаглашености Устава и закона Порторика са Уставом САД као и релевантним савезним законима. И на крају, на све одлуке које се тичу државноправног статуса Порторика коначну реч има амерички Конгрес (Nancy, 1995).

МОГУЋНОСТ ПРИМЕНЕ ПРЕДЛОЖЕНИХ МОДЕЛА НА СТАТУС КОСОВА УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Свако решење конфликта, као што је косовски, који има дугу и компликовани историју, мора поћи од реалног стања, уважавања интереса свих заинтересованих страна и односа снага на унутрашњем и међународном плану. Сва три изложена модела су одраз историјских, политичко-економских, социјалних те културолошких околности, па би свако пресликавање предложених или других модела било осуђено на неуспех. Неспорно је да идеал универзалног модела решења не постоји, те Србија мора поћи од искустава других мултикултуралних држава, уважавајући контекст реалности, поремећених односа, преливајућих међународних односа снага, те контекст економске и друштвене реалности у којој се налази јужна српска покрајина. Уставом Републике Србије је предвиђено да је Косово и Метохија аутономна покрајина у саставу Републике Србије. Сувереност и територијална целовитост Србије је потврђена и Резолуцијом Савета безбедности број 1244, која поред осталог, Косову и Метохији гарантује суштинску аутономију у саставу Републике Србије. Албанска страна је 2008. године једнострано прогласила независност, противуставно на темељу сецесионистичких тежњи које су већ дуго чекале подршку Запада. У том таласу српског аутизма, овај новостворени ентитет тзв. „Државу Косово“ је на жалост признао значајан број међународно позиционираних држава, укључујући и темељног татора САД. Након периода освешћења и агилности Министарства спољних послова Републике Србије, кренуо је талас повлачења признања, упоредо са радом на одржању позиције код појединих земаља како би остале на курсу јасног непризнавања сецесионизма. У овом тренутку можемо рећи да о питању самосталности Косова постоји поларизован став у оквиру Уједињених нација, те приближно половина држава чланица Уједињених нација признаје, а друга половина не признаје косовску независност. Косово није члан Уједињених нација као ни специјализованих организација у систему УН, те даљи рад Министарства спољних послова мора бити јасно устремљен на одржању постојећег стања. Косово је попут Комонвелта Порторико члан неких међународних финансијских институција и неких регионалних организација, као и већине међународних спортских савеза

укључујући и Међународни олимпијски комитет. Кроз тзв. Бриселски процес по ред решења одређених техничких питања, постигнут је споразум о успостављању „Заједнице српских општина“, која по споразуму, има извршна овлашћења. На жалост, ни после осам година од његовог потписивања, део споразума који се односе на Заједницу српских општина није имплементиран, јер то одбија албанска страна. Албанска страна ефективно контролише територије настањене Албаницима, док са српским срединама то није случај. Косовски конфликт је достигао стање узајамног блокирања, те се чини да ни једна страна неће одступити од фундаменталног питања, за Албанце питање независности, док за Србију питање суверености територије. Србија не сме под међународним притиском признати независност Косова, она мора, јасно сагледавајући међународни интерес у садејству постојећих правних механизма које недовољно користи, направити стратегију решења косовског питања. Треба бити реалан да апсолутна интеграција Косова у садашњем контексту какво је након 1999. године није ни у интересу Србије, обзиром да би Албанци постали знајачан фактор у погледу утицаја за избор владе, те председника Републике Србије. Албанци предуго понављају мантру независности те би свако одступање од истог значило слом вредности и признање пораза, док би међународни старатељи изгубили средство потенцијалног недозвољеног утицаја на нашу земљу. У разрешење овог питања није довољно укључити стручњаке уставног права, већ један широки круг, социолога, историчара, културолога, док би психолози имали пресудан утицај приликом конципирања модела са становишта процене и одабира института који би имали за циљ да оправдају померање са постављене међе која се зове независност. Обзиром да до сада није разматран модел Комонвелта Порторико мишљења смо да би уз одређене допуне из друга два модела и уважавање локалних специфичности, био примењив на косовску ситуацију. Имајући у виду да су САД главни спонзор косовске независности, можда би и за њих било прихватајиво уколико би се у тражењу коначног решења руководили њиховим примером. Пре свега назив „*Commonwealth*“ стране би могле да преводе на различит начин, Срби као „заједница“ а Албанци као „слободна придружена држава“. Становници Косова и Метохије би имали држављанство Србије и право гласа за изборе органа Косова, док би право гласа на изборима за органе Србије било резервисано само за оне који ефективно живе „узој Србији“. Питање терминолошког одређења ове аутономије би морало да буде важно, обзиром да се мора решити као целина, а не одступити са међе непризнања независности и државности, мишљења смо да би сам назив „*Commonwealth Kosovo i Metohija*“ било одговарајуће. На овај начин бисмо задржали назив аутономне покрајине док би уз овај вид американизације са психолошког становишта заговорници независности могли правдати да су очували независност у виду слободне придружене државе. Када су у питању пасоши, по узору на предложене моделе то би био пасош Републике Србије са знаком „*Commonwealth Kosovo i Metohija*“, док би принцип двојезичности био доследно спроведен, те би постојала службена употреба и албанског и српског језика. Овде је важно промислити о потреби постепеног увођења инструмента којим ће се младо албанско становништво мотивисати да усваја српски језик, јер је неопростив пропуст Републике Србије да у границама своје суверености, млади људи

на крајњем северу односно југу, као држављани Србије не знају српски језик. Треба разграничити уставно право на језик мањина и одсуство познавања језика државе чије држављанство имају. У погледу поделе надлежности, у односу на поделу надлежности између САД и Порторика, надлежности Србије на територији Косова и Метохије би биле додатно редуковане. Србија би задржала искључиву надлежност у погледу спољних послова, одбране, граничне полиције, као и заштиту културног, историјског и верског наслеђа. Косово и Метохија не би имали самостални правни субјективитет, већ би је у међународним односима представљала Србија попут Порторика САД. Косово би имало ограничен међународно правни субјективитет и могло би у пословима из своје надлежности да закључује међународне уговоре. Као посебна царинска и пореска територија, би у перспективи, кад за то испуни услове, могло да постане пуноправна чланица Светске трговинске организације. ККиМ не би могао да успоставља дипломатске односе са другим државама, а постојеће амбасаде би са аспекта правног поретка Републике Србије биле третиране као конзулати. ККиМ би имао конзуларна одељења при амбасадама Србије у државама које нису признале Косово. Косово би имало пуну унутрашњу самоуправу, властити порески систем и представљало би засебну царинску територију. На име обављања заједничких функција Косово би из буџета плаћало одређене доприносе буџету Србије. У погледу одбране, треба стајати чврсто на спровођењу одредби Резолуције 1244 у погледу демилитаризације, те паралелном враћању контингента војске Републике Србије у складу са Резолуцијом. У прелазном периоду на корпус мировних снага се могу пренети поједина овлашћења одбране. Са враћањем војске на територију КиМ обезбедили би се услови за креирање националне гарде у складу са раније изнетим примерима, која би имала локална овлашћења и била под контролом централне власти у Србији, како се не би направили зачеци поновне милитаризације и сецесионизма. ККиМ би имао своје органе, који би имали локална овлашћења, те би легислатива скупштине ККиМ била под надзором Уставног суда Србије, евентуалне одлуке које би се тикале државноправног статуса морале би проћи процес верификације од стране Народне скупштине Србије. Модел Јужног Тирола би био могао послужити за примену на статус српске заједнице која би у складу са Бриселским споразумом имала статус аутономије у аутономији. Заједница српских општина би, као Јужни Тирол унутар регије Трентино-Јужни Тирол, имала статус административне јединице са властитом скупштином и органима са извршним овлашћењима. У односу на остатак ККиМ, Заједница би била чвршће везана за Републику Србију укључујући и право да успоставља директне односе са централном владом у пословима из своје надлежности. Решење косовског питања се мора посматрати као процес, те је важно имати на уму да почетни модели не значе коначну реалност. Потребно је инсистирати на спровођењу Резолуције 1244 и не одступати нити пристајати на ревизионизме, неопходно је истрајати на успостављању услова за повратак расељених лица, обезбедити подстицајна средства, спровести враћање незаконито отуђене имовине, те накнадити штету оштећеним лицима, спровести истрагу о несталим лицима која би добила и правни епилог. Креирати један сигуран амбијент у коме ће повратак бити реалан. Обезбедити механизме социјалне те демографске политике које би имале за циљ повећање броја

српског живља у јужној покрајини, како би се по угледу на Италију (Трентино-Алто Адиђе) те Шпанију (Порторико) сама етничка структура променила, обезбеђујући временом да српска заједница прошири свој утицај, те неминовно доведе до капитулације идеје и пројекта „независности“.

ИЗВОРИ

- „Report by the President’s task force on Puerto Rico’s Status”, december 2007, <https://www.justice.gov/archive/opa/docs/2007-report-by-the-president-task-force-on-puerto-rico-status.pdf> (16.9.2022.)
- Constitution of the Commonwealth of Puerto Rico, 1952;
- Nancy 1995: Morris Nancy. *Puerto Rico: culture, politics and identity*. Westport CT, Publisher: Praeger.
- Sanchez, 1994: Sanchez Korrol, Virginia. *From Colonia to Community: The History of Puerto Ricans in New York City*, Berkeley, CA.: University of California Press.
- The Foraker Act of 1900.
- The Jones Act of 1917.
- Закон о аутономији Аланда од 16 августа 1991.
- Јовичић 1992: Јовичић Миодраг. *Државности федералних јединица*, Научна књига, Београд.
- Костадиновић 2014: Kostadinović, I. (2014). Regionalization in EU. *Ekonomski pogledi*, 16(2), 125-145. <https://doi.org/10.5937/ЕкоPог1402125K> (16.9.2022)
- Милинковић-Милинковић 1997: Милинковић Бранко, Милинковић Сања. *Националне мањине у међународном и јуџословенском праву*, Београд
- Резолуција Савета безбедности бр. 1244.
- Резолуција генералне скупштине УН број: 748/1953.
- Ритшлаг 1997: Ритшлаг Хелмут: *Права мањина или људска права, у Националне мањине у међународном и јуџословенском праву*, Београд .
- Устав Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 98/2006).
- Устав САД 1787.
- Уставна повеља Државне заједнице Србије и Црне горе („Службени лист Србије и Црне Горе“, бр. 1/2003).
- Фајлер 1997: Фајлер Михаел. *Јужни Тирол – модел за решевање конфликтиа мањина, Националне мањине у међународном и јуџословенском праву*, Београд.

Jovan R. ŠARAC

Ana I. OPAČIĆ

COMMONWEALTH OF PORTORICO AS THE BASIS OF A PROPOSAL FOR A SOLUTION TO THE KOSOVO CONFLICT

SUMMARY

According to the authors, the resolution of conflicts, such as the one in Kosovo, which has a long and complex history, must undoubtedly start from the real situation, while respecting the interests of all stakeholders and the balance of power domestically and internationally. In order to solve this problem, various ideas have been presented so far, mainly based on the experience of multicultural states that have used various contractual, constitutional and legal mechanisms to resolve conflicts of this kind. As possible models, the authors suggest the status of the Åland Islands, the Italian provinces of Trentino - South Tyrol and the Commonwealth of Puerto Rico. All three proposed models

are a reflection of historical, legal-economic, sociological and cultural circumstances, so any consistent application by copying the solution to the status of Kosovo and Metohija would be doomed to failure from the very beginning. According to the author, starting from the real situation, and respecting the interests of all stakeholders, it is evident that the Puerto Rican Commonwealth model, with certain loans from the other two models and respect for local specifics, could be applicable to the Kosovo situation. According to this model, the Republic of Serbia would retain its sovereignty over Kosovo, while Kosovo would be recognized with limited international legal subjectivity, without membership in the United Nations and other important international organizations. The authors especially emphasize the importance of the model of South Tyrol, which could be a good starting point for regulating the status of the Serbian community, which in cooperation with the Brussels Agreement, called "Community of Serbian Municipalities" would have the status of autonomy within autonomy.

Key words: Alandi; Autonomy, South Tyrol, Commonwealth, Puerto Rico, Resolution 1244, Special status; Republic of Serbia, Constitution, United Nations.